

چرا در ایران اغلب اعتراضات مردمی به تشنج و آشوب کشیده می‌شود؟

جامعه‌شناسی «حق اعتراض»

امین صبحی

دبیر سیاسی

آنها مطالبه‌ی بحق را دنبال کردند و به همین دلیل هم رهبر انقلاب ضمن دلجویی از مردم رنج کشیده خوزستان تاکید کردند، مردم ناراحتی خود را بروز دادند اما هیچ گله‌ای از آنها نمی‌توان داشت، چراکه مساله آب آن هم در آب و هوای گرم خوزستان، مساله کوچکی نیست.

آزادی تجمعات در قانون اساسی به اصل ۲۷ قانون اساسی بازمی‌گردد که بر «تشکیل اجتماعات و راهپیمایی‌ها، بدون حمل سلاح، به شرط آن‌که مخل به مبانی اسلام نباشد» تاکید دارد اما این قانون هیچ‌گاه به‌تنهایی کفایت نکرده و نمی‌کند و تاریخ اعتراضات در ایران بعد از انقلاب هم نشان می‌دهد این قانون نیازمند پیوست است تا حق آن بهتر ادا شود.

شاید یکی از اصلی‌ترین انتقادات به این موضوع نگاه امنیتی به همه تجمعات مردمی اعم از تجمعات مدنی، اقتصادی و سیاسی باشد که این‌که گاهی تند شدن برخی اعتراضات به برخی برخوردهای سخت بی‌مورد با تجمع‌کنندگان بازمی‌گردد که این نشان می‌دهد برای برخی مسؤولان نیز اصل اعتراضات تفکیک نشده است.

فرهنگ تجمع و اعتراض در کشور ما بعد از انقلاب به چند دلیل موضوع تجمعات و اصل ۲۷ قانون اساسی مغفول مانده است؛ اول به دلیل شرایط حاکم بر کشور که در سال‌های اول انقلاب به دلیل بلواهای متعدد که در قلب آنها حرکت منافقین وجود داشت، اجازه نمی‌داد تجمعات به شکل مسالمت‌آمیز برگزار شود. پس از جنگ هم کشورمان تحت شدیدترین برخوردهای سیاسی، خارجی و امنیتی قرار داشت و این موارد مزید بر علت شد تا دستگاه‌های مربوط به سختی حاضر شوند به تجمعات مجوز دهند. درواقع شرایط ما بعد از انقلاب هیچ‌وقت مانند بقیه کشورها نبود که بتوانیم یک تجمع سیاسی و حتی صنفی را بدون حادثه برگزار کنیم.

این هراس سبب شد تا امروز تمایل چندانی به دادن مجوز برای تجمعات قانونی وجود نداشته باشد و به همین دلیل در سال‌های گذشته کمتر شاهد برگزاری تجمعات مجوزدار بوده‌ایم.

یکی دیگر از مشکلات اصلی ما در زمینه تجمعات این است که نیروهای متولی برقراری نظم و امنیت آموزش کمی برای مدیریت میدانی اعتراضات دیده‌اند و این موضوع همیشه با حاشیه‌های زیادی همراه شده است. البته دولت در سال ۹۸ مصوبه‌ای

در رابطه با تعیین محل اجتماعات وضع کرد که از سوی دیوان عدالت اداری با ایراد مواجه و ابطال شد. محمد بهادری جهرمی، حقوقدان معتقد است: «در مورد رویکردهای آزادی اجتماعات همه جای دنیا این‌طوری نیست که با صرف اطلاع مردم امکان برگزاری تجمع را داشته باشند. بعضی از کشورها مثل ایتالیا محل و موضوع را صرفا اطلاع می‌دهند. در بعضی دیگر از کشورها مثل آمریکا و آلمان حتی اطلاع هم نمی‌خواهد. یک درجه از این هم آزادی اجتماعات پررنگ‌تر فرض شده است و رویکردشان تعقیبی است؛ یعنی هرکسی می‌تواند این تجمعات را سازمان‌دهی کند. منتها اگر در چارچوب‌هایی که برای تجمعات‌شان طراحی شده، چه از حیث عبور و مرور و نظم شهری و چه مسائل امنیتی و سایر موارد تخلفی رخ دهد، پیگیری می‌کنند. برخی کشورها رویکرد کسب مجوز قبلی را دارند. در قانون فعلی ما به این شکل است.»

تبیارشناسی اعتراضات

اعتراض خوب یا اعتراض بد؟ اعتراض بحق یا اعتراض ناحق؟ بررسی تطبیقی نشان می‌دهد، اعتراضات در دوره روحانی همیشه خاستگاه اقتصادی داشته، چه در سال ۹۸ که مردم در اعتراض به افزایش نرخ بنزین به خیابان آمدند و چه دی‌ماه ۱۳۹۶ که مردم در شهرهای مشهد، تویسرکان، کرج، قهدریجان، شاهین شهر، اهواز و برخی دیگر از شهرهای به دلیل اعتراض به تخلفات موسسات قرض‌الحسنه و وضعیت معیشتی به خیابان آمدند و از نظر شکل و شیوه بیشتر به اعتراضات اقتصادی اوایل دهه ۷۰

دوره هاشمی در شهرهای مشهد و اسلامشهر شباهت دارد؛ و درعین حال رویکرد آنها با اعتراضات سیاسی سال‌های ۱۳۷۸ و ۱۳۸۸ کاملاً متفاوت است.

اعتراضات کوی‌اول

تیر ۱۳۷۸ تهران به محلی برای اعتراضات سیاسی در کوی دانشگاه تهران تبدیل شد. کمیسون فرهنگی مجلس پنجم، طرحی را با عنوان «اصلاحیه قانون مطبوعات» به تصویب رساند؛ پس از آن، مطبوعات

ابلاغ مصوبه بسته حمایتی کمک به زنان سرپرست خانوار

اسحاق جهانگیری تصویب‌نامه مربوط به بسته‌حمایتی کمک به تأمین مسکن زنان سرپرست خانوار دهک‌های یک تا شش درآمدی را ابلاغ کرد. این بسته حمایتی براساس توزیع آماری زنان سرپرست خانوار ثبت‌شده در طرح اقدام ملی مسکن، برآورد هزینه ساخت واحد مسکونی و منابع پارانه‌ای مورد نیاز سهم دولت و نیز با استناد به سیاست‌های کلی خانواده، بند سوم سیاست‌های کلی نظام در بخش مسکن ابلاغیه مقام معظم رهبری مبتنی بر لزوم برنامه‌ریزی دولت برای تأمین مسکن، تهیه و تصویب شد.

دانشجویی ادامه داشت.

وقایع ۸۸ و اعتراض به نتیجه انتخابات

اما سال ۸۸ هم اعتراضات کاملاً وجهه سیاسی داشت. پس از پایان شمارش آرا میرحسین موسوی با ادعای تقلب در انتخابات در بیانیه‌ای گفت تسلیم این صحنه‌آرایی خطرناک نخواهد شد و مهدی کروبی نیز در بیانیه‌ای، نتایج اعلام‌شده را فاقد مشروعیت و مضحک دانست. از همان روز مرکز تهران به شکل غافلگیرکننده‌ای به آشوب کشیده شد و ناآرامی‌ها تا هشت‌ماه ادامه داشت. این جنس از اعتراضات گرچه در روزهای اول در برخی شهرها هم تکرار شد اما با رادیکال شدن فضا، این اعتراضات تا هشت‌ماه در چند منطقه تهران محدود ماند.

بنابراین اعتراضات سیاسی، اقتصادی یا اعتراضات صنفی مانند آنچه در تجمع صنفی کارگران هفت‌تپه یا هپکو شاهد بودیم، گفتمان و دغدغه‌های مختلفی را دنبال می‌کند. گاهی مانند اتفاقات آبان ۹۸ ماجرای اعتراضات آغاز بحق دارد اما به حاشیه می‌رود و گاهی مانند سال ۸۸ بر اثر یک توهم بر ساخته رسانه‌ای دال مرکزی‌اش باطل است. در همین فضا، تجمعات مردم خوزستان گرچه اعتراضی بحق بود اما اساسا مجوز نداشت و این اشکال نه به مردم که به ساختار قوانینی بازمی‌گردد. بخش بزرگی از مشکل خوزستان برآمده از بی‌کفایتی مسؤولان همان منطقه است و مردم خوزستان برای اعتراض به این بی‌مسئولیتی، پناهی در استان پرحاشیه خود نداشتند که این یک تقیصه بزرگ است.

جمعی از نمایندگان مجلس امروز با آیت‌ا... رئیسی دیدار می‌کنند

جمعی از نمایندگان عصر امروز، سه‌شنبه پنجم مرداد با آیت‌ا... سیدابراهیم رئیسی، رئیس‌جمهورمنتخب دیداروگفت‌وگو می‌کنند. قرار است در این دیدار روسای کمیسیون‌های تخصصی مجلس مطالب خود را پیرامون مسائل روز مطرح‌کنند. این دیدار با هدف بحث و تبادل نظر پیرامون مسائل روز کشور و نیز هر چه نزدیک‌ترشدن مجلس یازدهم با دولت سیزدهم برگزار می‌شود.

جامعه‌شناسی اعتراضات

چندین متغیر در یک اعتراض موثر است؛ خاستگاه اولیه و جرقه محرک اعتراض، وسعت جامعه درگیر، طبقه اقتصادی حاضر در تجمع، خواسته‌ها و روش اعتراض، رهبران، اهداف اعتراض، واکنش جناح‌های سیاسی و مسؤولان دولتی و حاکمیتی و نقش رسانه‌ها که هر کدام از آنها به اقتضای خود به تجمعات سر و شکل می‌دهند.

یکی از متغیرهای مهم در زمینه اعتراضات که می‌تواند آن را به گلوله‌ای از آتش و توده هیجان‌زده یا یک همگان در چارچوب و هدفمند تبدیل کند، واکنش مسؤولان به اعتراضات مردم است. گاهی برخی مسؤولان برای صدای اعتراض مردم اهمیتی قائل نیستند و در قرار رو به جلو از تکنیک روانی خبردار شدن در صبح جمعه استفاده می‌کنند که قاعدتا این روش باعث متشنج شدن شرایط اعتراضی می‌شود. این سبک مدیریت بحران که به‌صورت عینی در آبان ۹۸ از سوی رئیس‌جمهور و در خوزستان از سوی مسؤولان استانی دیده شد، آن‌قدر نسبت به مطالبه مردم بی‌تفاوت بود که پس از هزینه‌های سیاسی و امنیتی، بالاخره به‌صورت موقت مشکل آب در خوزستان را حل کردند.

جنگ روایت‌ها

زمانی که حادثه سیل در آلمان و برخی کشورهای اروپایی اتفاق افتاد، آنچه در شبکه‌های اجتماعی از این کشورها به دنیا مخابره شد، همدلی بود. این موضوع باعث شد کاربران فضای مجازی با دستمایه قرار دادن این اتفاق، به مصادره شدن تمام اتفاقات و اعتراضات و حتی بلایای طبیعی اعتراض کنند و افکار عمومی را به تفاوت تصویرسازی رسانه‌ای از یک کشور در صورت وجود یا عدم وجود معارض و اپوزسیون حساس کنند. اپوزسیون از ماجرای بنزین، آب و برق و مالباختگی فقط به دنبال یک هدف است؛ ارائه چهره ناکارآمد از کلیت نظام. مساله وقتی بغرنج می‌شود که گاهی اراده‌ای برای پوشش اعتراضات وجود ندارد و صرفا رسانه‌های خارجی فارسی‌زبان به پوشش تجمع

می‌پردازند. مثلاً وقتی در حادثه روز گذشته در تهران کاسبان پاساژ علاءالدین و برخی از مردم در اعتراض به قطع مکرر برق محل کار خود به خیابان می‌آیند اما برخی با شعارهای سیاسی سعی کردند به اعتراض خود در شبکه‌های ماهواره‌ای ضریب دهند، رسانه‌های وطنی باید با روایت میدانی و برجسته کردن مطالبه اصلی از به حاشیه رفتن حرف اصلی مردم جلوگیری کنند؛ ضعفی که در آبان ۹۸ هم خود را نشان داد.

با وجود همه این فرازونشیب‌ها، به رسمیت شناختن حق اعتراض توسط قوه قضاییه که در بخشودگی کارگران با زداشتی هفت‌تپه تجلی داشت در کنار تمرین برای مجوز دادن به تجمعات می‌تواند راه جدیدی در مسیر به رسمیت شناختن اعتراضات باشد. البته تعریف دقیق کمی و کیفی برای اعتراضات ممکن نیست و معمولاً پژوهشگران بر نشانه‌های بحران تکیه می‌کنند. بحران امری متفاوت با تهدید است. در تشخیص بحران باید جنبه سرعت، همه‌گیری، انگیزه‌مند بودن، سازمان و رهبری هرچند اندک را مورد توجه قرار داد و مقوله‌هایی مثل اعتصاب، تظاهرات، شورش، جنبش، قیام، هرج‌ومرج، آشوب، خرابکاری، فعالیت زیرزمینی، اغتشاش و طغیان جلوه‌هایی از بروز بحران هستند که عملاً با یکدیگر متفاوتند.

با از سر گذراندن تجربه اعتراضات متعدد به‌ویژه در دولت روحانی، خوب است مسؤولان به‌صورت آرام‌آرام امر مجوز دادن را تجربه کنند و همزمان با این رویکرد، برخی تشکل‌ها و احزاب نیز مسؤولیت تجمعات را بپذیرند تا مأموران امنیتی و انتظامی در برخورد با تجمعات کمتر دچار خطا شوند و درعین حال تجمع‌کنندگان نیز در چارچوب‌های مجوز درخواستی خود دست به تجمع بزنند. نباید شرایط همچنان طوری باشد که هر تجمعی به معنای کاری برخلاف قانون استنباط شود، چراکه این خود ترویج اقدامات غیرقانونی است و مردم هم باید با فرهنگ تجمع و اعتراض میدانی آشنا شوند.

سردار طلایی در گفت‌وگو با جام جم از چگونگی مواجهه با اعتراضات مردمی می‌گوید

نیازمند بازتعریف در پاسخ به مطالبات مردمی هستیم

پلیس همراه اشراف اطلاعاتی و داشتن رفتاری مبتنی بر سعه صدر و خوشرویی بسیار کارساز است.

فرمانده وقت نیروی انتظامی تهران بزرگ با اشاره به تجربه خود در نحوه مواجهه با تجمعات اعتراضی به‌خصوص ماجرای کوی دانشگاه دوم در سال ۸۲ گفت: من در مقطع بین سال‌های ۸۰ تا ۸۵ مسوولیت داشتم و واقعیت آن است که در طول سال شاید در ۲۰۰ روز شاهد انواع اعتراضات بودیم. در آن مقطع بسیاری از تحولات در داخل کشور از سوی رسانه‌های بیگانه با سوءگیری مخابره می‌شد و از سوی دیگر جریان‌های سیاسی هم اختلافات زیادی با هم داشتند. زمانی که مساله کوی دانشگاه پیش آمد، من با دانشجویان معترض صحبت کردم و تلاش شد با درگیر کردن بچه‌های دانشجو مساله به شکل بهتری حل شود. طلایی افزود: بدون تردید اگر این مفاهمه میان دستگاه انتظامی و امنیتی و معترضان برقرار شود، اعتراض کنندگان حتما برای برقراری آرامش در تجمعات اعتراضی خود مشارکت می‌کنند. در مقطعی دیگر جمعی از کارگران معادن گیلان به‌دلیل اعتراضاتی که داشتند در مقابل وزارت صنایع و معادن تجمع کردند. من با آنها صحبت کردم و گفتیم برای استراحت به مرقد امام راحل بروند و از جانب خود نماینده‌ای برای گفت‌وگو و طرح مطالبات خود تعیین کنند. تجمع‌کنندگان هم همکاری لازم را کردند و نماینده از طرف آنها تعیین و خواسته‌های آنها مطرح شد و با فاصله کمی کارگران به مطالبات خود رسیدند. وی خاطرنشان کرد: در عرصه اعتراضات اجتماعی، استفاده از ابزار و قوه قهریه باید در حداقل ممکن باشد و سعه صدر و خوشرویی و گفت‌وگو همراه با اشراف اطلاعاتی و امنیتی بهترین شیوه برای برگزاری تجمعات اعتراضی و گرفتن فرصت از دست فرصت‌طلبان و عناصر نفوذی برای تبدیل اعتراض به آشوب و بحران است. ﺋ

برخوردار است و نقش‌ها هم تعیین شده و هر کسی در جریان این تجمعات کار خود را انجام می‌دهد. طبعاً در چنین شرایطی از همین الگو می‌توان استفاده کرد تا هر کدام از افراد، جمعیت‌ها، تشکل‌ها، احزاب، گروه‌های سمن‌ها، انجمن‌های مردم نهاد و... در ارتباط با بخش‌های مختلف حکومتی، اداری و سیاسی می‌خواهد اعتراض کند در قالبی مشخص درخواست خود را ارائه کند و با کسب مجوزهای قانونی صدای خود را به گوش همه برساند.

فرمانده وقت نیروی انتظامی تهران بزرگ در سال ۸۲ نقش‌پذیری و مسوولیت‌پذیری دست‌اندرکاران انتظامی و امنیتی و همچنین برگزارکنندگان تجماات اعتراضی را یکی از نشانه‌های سامان‌پذیری اجتماعی دانست و خاطرنشان کرد: اگر هرکدام از بخش‌ها کار خود را طبق ضوابط تعیین شده انجام دهد، بزرگ‌ترین ثمره چنین رفتاری این است که جلوی هر گونه سوءاستفاده فرصت‌طلبان، نفوذی‌ها و اراذل و ابوابش که مترصد بهره‌گیری از هر گونه فرصتی برای ایجاد آشوب و اغتشاش در روند برگزاری یک تجمع اعتراضی مسالمت‌آمیز هستند، گرفته می‌شود. فرصت طلبان همواره سعی در به انحراف کشاندن تجمعات و رفتارهای اعتراضی دارند تا به‌این وسیله صدای اصلی معترضان و خواسته‌های به‌حق آنها شنیده نشود و مسیر اعتراض منحرف شود.

طلایی تصریح کرد: وقتی شرایط مطلوب برای برگزاری تجمعات اعتراضی فراهم شود و دست‌اندرکاران این تجمعات هم مسوولیت‌پذیر باشند آن وقت مسوولان شامل دولتمردان و بخش‌های انتظامی و امنیتی می‌توانند نقش پشتیبان و حمایت‌کننده را برای تجمع‌کنندگان و معترضان ایفا کنند و کنترل‌کننده و نظم و انضباط در محیط‌های اجتماعی باشند.

وی تصریح کرد: وقتی مردم و تجمع‌کنندگان می‌بینند پلیس، امنیت

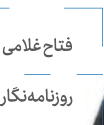
سردار مرتضی طلایی، فرمانده وقت

نیروی انتظامی تهران بزرگ در سال ۸۲ با اشاره به اعترض‌های اخیر خوزستان و همچنین اعلام نظر رهبر معظم انقلاب در رابطه با محق دانستن مردم

برای اعلام اعتراض به جام‌جم گفت: فرمایشات روزهای اخیر رهبر انقلاب درباره به‌حق دانستن اعتراض‌های مردم شریف خوزستان یک باب جدیدی را در نوع مواجهه با مطالبات مردمی باز کرد. این مسأله از این جهت اهمیت دارد که مسوولان حوزه‌های سیاسی، امنیتی و اجتماعی ما با توجه به این بیانات باید بازتعریفی از نحوه گفتن و شنیدن خواسته‌های شهروندان را ارائه کنند. به عبارت دیگر مسوولان باید شرایطی فراهم کنند تا ضمن احقاق حقوق اجتماعی جامعه، بیان انتظارات، مطالبات و خواسته‌های مردم در مسیر درست قرار گیرد. تجمعات انواع مختلفی دارد و بخشی از جنس اعتراض است و بخشی دیگر جنبه حمایتی و تشویق نسبت به مواضع یا عملکرد مسوولان دارد. به اعتقاد من باید همه شرایط برای بیان این انتظارات مهیا باشد.

به‌گفته طلایی، حقوق مردم در قانون اساسی به صراحت بیان شده و حتی حق اعتراض هم مورد تأیید رهبر معظم انقلاب قرار گرفته از این رو، مسوولان حوزه‌های امنیتی، سیاسی، اجتماعی باید در سازماندهی تجمعات مشارکت کنند. ما در بسیاری مواقع مثلاً در جریان مراسم مذهبی و اعیاد و سوغاوری‌ها شاهد تجمع هزاران نفر هستیم که در همه این تجمعات، قواعد به‌طور کامل و بدون مشکل رعایت می‌شود.

به جهت این‌که همه این تجمعات از ساختار و سازمان مناسبی

روزنامه‌نگار

